

HABERLER

ÜÇÜNCÜ TÜRK TARİH KONGRESİ ¹ ANKARA'DA MÜHİM BİR TARİH SERGİSİ

Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin muhteşem bir tarzda inşa edilmiş, geniş binasında, 15 Sontesrinden 20 Sontesrine kadar Üçüncü Türk Tarih Kongresi toplanmıştır. Bu kongrenin organizasyonu ile gerçekleştirilmesi tıpkı bundan evvelkiler gibi, yani 1932 ve 1937 yıllarında vukubulan kongrelerde olduğu gibi, Türk Tarih Kurumu'nun elinde bulunuyordu. Cumhurreisi İsmet İnönü'nün şereflendirdiği açılış töreni, Fakültenin en büyük dersanesinde vukubulmuştur. Dersane son sıralarına kadar hincahıç dolu idi. Meslek yahut zevk sebeplerile memleketin tarih yahut arkeoloji araştırmalarına alâkalı olan, bütün şahsiyetleri, bunlar arasında da Üniversite profesörleri, şehir ve taşra müzeleri memurları, yabancı Enstitüler üyeleri, davete icabetmişti. Kongrenin himayesini, Türk Tarih Kurumu Başkanı Profesör Şemseddin Günaltay'ın teklifi üzerine Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel üzerine almıştır. Türk Dil Kurumu'nun mümessilleri kongreye selâmlar okumuşlardır. Bunun üzerine Türk Tarih Kurumu Genel Sekreteri Muzaffer Göker, 1937 denberi çıkan neşriyat, Bayan Âfet de son altı yıl esnasında yapılan Türk hafriyatı hakkında mufassal bir rapor vermişlerdir.

Konferanslar 15 Sontesrin öğleden sonra başlamış ve kongrenin sonuna kadar, seri bir seyir ile sabahları ve öğleden sonraları devam etmiştir. Konular arasında, kültürün ilk zamanlarından 19 uncu asrın içlerine kadar tarihin bütün devreleri temsil olunmakta idi ve konferansçıların tebliğleri yalnız Anadolu'ya inhisar etmeyip, Mısır'a olduğu kadar Hind'e ve Mezopotamya'ya, aynı zamanda Balkanlara da şâmildi. Tebliğlerin, Fakültenin konferans salonunda büyük bir kütleye hitap eden konferanslarla, üç seksiyonda verilen daha dar manada tebliğlere ayrılması, ko-

¹ İstanbul'da münteşir Almanca Türkische Post gazetesinin 1-12-943 tarihli sayısında K. B. imzasiyle çıkan makalenin tercümesidir.

nuların âfakî bir tarzda taksimini bir dereceye kadar mümkün kılmakta idi. Birtakım mütehasşisların bir araya toplanmasına sahne olan seksiyon toplantıları, birçok kere, ele alınan konular etrafında esaslı münakaşaları mümkün kılmıştır; öyle ki, bu teşebbüsler, iştirak edenler için ilmi bir kazanç olmuştur; şunun üzerinde de ısrarla durmak gerektir ki, konferansların hemen hemen hepsi ciddi bir ilmi seviye arzetymekte idi. Aynı zamanda, Fakülte binasının alt katında bir sergi tertip edilmiştir. Bu sergi Cumhurreisi tarafından açılmıştır. Maarif Vekilliği Müzeler Umum Müdürlüğü, bu sergi sayesinde, seyirciye Anadolu'nun kültür tarihi hakkında mükemmel bir kuş bakışı görüş vermiye muvaffak olmuştur. Bundan başka, orijinal buluntular, planlar, modeller ve resimler sayesinde vuzuhlu bir tasvir halini almış olan serginin tertibindeki güzel zevk, her türlü methe sezadır. Bilhassa, Alaca Höyük'ün 3 üncü binyıl prens mezarlarından çıkmış olan göz kamaştırıcı, zengin altın buluntuları, Trakya höyüklerinden gelme, kıymetli gümüş edevat ve Ankara'daki hamamla İzmir'deki Agora'nın temsil ettiğı muhteşem mimari eserleri göze çarpmaktadır. Fakat dikkatli müşahid, Ankara'nın yakın ve uzak civarında Ahlatlıbel, Etiyokuşu, Bitik, Karaoğlan gibi yerlerde, Samsun, Konya ve Erzurum'la Kars gibi Türkiyenin Şark havalisinde elde edilmiş buluntuları da aynı alâka ve istifade ile ele alacaktır. En iyi kaliteden fotoğrafilelerle temiz çizilmiş, açık planlar, Selçuk ve Osmanlı devirlerine ait İslâm yapı anıtlarını göstermektedir; bunlar arasında büyük Sinan'ın şaheserleri en ön plândadır. Sergi, bir bütün olarak son senelerde Türkiyede yapılan ilmi araştırmalarla hafriyatın büyük ve katı muvaffakiyetleri hakkında belîğ bir şehadet vermektedir. Bunlar Anadolu'nun kültür tarihi hakkındaki bilgilerimizi yalnız büyük mikyasta fazlalaştırmakla kalmamış, aynı zamanda bunu aşarak bize yepyeni ve katı görüş zaviyeleri de bahşetmiştir.

Kongrenin kapanma gününde, âza, selâhiyetli bir idare altında, Çankırıkapı civarındaki büyük Roma Hamamı ile Palestra'yı, Ogüst tapınağını ve son senelerde bedestende toplanmış olan Eti anıtlarını ziyaret ettiler. Ankara şehiri içinde yapılan bu cevelan herkesin hatırasında menkuş kalacağı gibi, Türk misafirperverliğini güzelce tatmış olan misafirler, kongreyi daima anacaklardır.

ANKARA'DA III. TÜRK TARİH KONGRESİ¹

BU KERE ANADOLU'DA YAPILMIŞ OLAN HAFRİYATIN NETİCELERİ

Büyük Türk Tarihi Kongresine iştirak etmiş olan bir zattan aşağıdaki raporu aldık; bu raporda kongrenin arkeoloji cephesi ayrıca ön plân alınmıştır.

Evvelce haber verdiğimiz gibi, Üçüncü Türk Tarih Kongresi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi binasında 15 Senteşrinden 20 Senteşrine kadar devam etmiştir. "Türk Tarih Kurumu,, bütün mütehassısları ve Tarih araştırmaları meraklılarını kongreye iştirake davet etmişti. Denebilir ki, en büyük alâkayı uyandırmış olan arkeoloji konferansları, son yıllarda Türk hafriyatından bahsedener olmuştur.

Muhteşem bir sergi

Kongre riyaseti, aynı zamanda, Fakültenin zemin katında bir sergi tertip etmek gibi çok iyi bir fikri tahakkuk ettirmiştir; bu sergide, en iyi ve tarih ve kültür bakımından en değerli parçaları hayranlıkla seyretmek mümkündür. Bu sergi, bütün planlarile, modellerile ve fotoğraflarile, o kadar ustaca kurulmuştu ki, her ziyaretçi, onun sayesinde Anadolu'nun en geri zamanlardan ortaçağa kadar kültür hareketleri hakkında mükemmel bir fikir edinebilmiştir. Kongreye iştirak edenler bu suretle, muhtelif hafriyat direktörleri tarafından verilmiş olan konferansların dışında, meydana çıkarılan orijinal buluntuları tetkik etmekten başka, bilhassa meslektaşlarile bunlar üzerinde konuşmak fırsatını bulmuşlardır. Bu nokta, kongreye hususî bir eda vermiş ve ona gerçek bir başarı sağlamıştır.

Birinci derece ehemmiyette keşifler

Biz burada Çorum vilâyetine bağlı Alaca civarındaki höyükte yapılan keşifleri ayrı bir ehemmiyetle kayıt ediyorsak, yalnız, bunlar arasında altından, gümüşten ilh. yapılmış edevatın akla sığmaz zenginliği, en alışık ziyaretçiyi heyecanlandıracağından değil, fakat aynı zamanda bunlar, Anadolu'nun ehemmiyetsiz belgelerine sahip olduğumuz bir mazisine ait olduğundandır. Bilhassa bu havalinin insan kültürüne dair belgeleri pek ehemmiyetsiz olup, medeniyetin vüs'atı hakkında doğru bir fikir vermekten uzaktır.

¹ İstanbul'da münteşir Fransızca Beyoğlu gazetesinde B. K. imzasıyla çıkan makalenin tercümesi.

Esasen kimin aklına gelebilirdi ki Dr. Hâmit Zübeyir Koşay'ın 1935 de başladığı ve başlangıçta başka gayeler takip eden hafriyat, milâttan önce Üçüncü binyılın ikinci yarısına ait prens mezarları keşfolunacak? Bunlar, üslûp, bezekler, madenleri işlemek sanatı ve maddî kültürün zenginliği bakımlarından Nil ve Mezopotamya medeniyetlerinin en eskileri yanında yer tutmuştur. Tabiidir ki bu keşifler hakkında, alâkalı arkeolog tarafından kongrede verilmiş olan konferans, en önemli yeri işgal ediyordu. Bunların, daha uzun zamanlar arkeologları, tarihçileri, din müte-hassıslarını, etnologları, işgal edeceğinde şüphe yoktur.

Bununla beraber, bin sene kadar daha muahhar bir zamana ait ve tarih ve kültür bakımlarından bunlar kadar mühim bir keşif de, gayet mücessem bir demir külçesinin keşfi olmuştur; bu külçe iptidai bir maden fırını ile birlikte bulunmuştur. Filhaka, Eti kaynakları, bundan aşağı yukarı 30 yıldır Anadolu demir madenlerinin epey eski bir zamandan beri işletildiğini ve memleketin cenup ve cenubu garbi ülkelerine demir verdiğini bize bildirmişlerdi. Fakat bugüne kadar eski atelyeleri bulmağa muvaffakiyet elvermemişti. Bu keşif, o zaman kullanılan usulün tasvirinden büsbütün başka bir fikir vermektedir. Bu umulmadık butuntulardan dolayı Türk Tarih Kurumu'nu ve arkeolog Hâmit Zübeyir Koşay'ı hararetle tebrik etmek lâzımdır.

Bizans mimarisi hakkında yeni mu'talar

İstanbul Müzeleri Umum Müdürü Bay Aziz Ogan'ın vermiş olduğu konferans, dinleyicileri büsbütün başka bir sahaya, büsbütün başka bir kültür çevresine götürmüştür. Konferansçı, son yıllarda Küçükçekmece civarında, yani İstanbul'un ta yanında yapmış olduğu hafriyattan bahsetmiştir. Türk Tarih Kurumu'nun emrile, mesai arkadaşı Dr. Arif Müfit Mansel ile birlikte birtakım hafriyat yapmıştır ki neticede İmparator Justin'in zamanına yani milâttan sonra beşinci yüzyıla ait pek geniş binalar keşfetmiştir.

Bu binalar, kısmen çok iyi muhafaza olmuş halde olup daha eski Bizans mimarisi hakkında bir fikir vermektedir. Bunlar birtakım hamamlar, kiliseler, avlular, mozaikle süslü salonlardan ibarettir ve bir imparator sarayının varlığına bürhandır. Saray, duvarlarla çevrili küçük bir şehirde kâin idi. Bu şehir de hükümdarların sayfiye olarak seçmiş oldukları ve Bizans'a götüren Via

Egnatia yolu üzerinde son durak yerini teşkil etmek itibarile ayrıca bir ehemmiyete sahipti. Sarayın sergide gösterilen tafsilâtlı plânı ile büyük formada resimleri, çok beğenilmiş ve mütehasşisların takdirini çekmiştir.

Bizansın monümantal mimarisinin bir krokisini, Küçükçekmece'de elde edildiği miyasta tam olarak elde etmek İstanbul'da hiçbir zaman mümkün olamayacaktır; çünkü İstanbul'da o eski eserler üzerinde mütemadiyen yenileri yapılmaktadır. Bay Aziz Oga'nın verimli çalışmaları, eski başşehrin ihtimal ebediyete kadar mahrum kılacağı anıtları bahşetmiştir. İşte bu sebeptendir ki başşehrin bu zamana ait mimarisinin tetkiki bakımından birinci derece ehemmiyettedir.

Eski Anadolu'nun yeni bir zaviyeden mütalâası

Bu iki konferansın mevzuu ile hafriyatın neticeleri üzerinde ayrıca durmakla, kongrenin diğer tasavvur ve tebliğlerinin güzel taraflarını küçültmek istemek gibi bir intibai uyandırmayı hiç istemeyiz. Höyük ile Regium, bütün öteki şeyleri içine alan en eski ve en yeni dış çerçeveyi teşkil eder. Ankara civarında Karaoğlan ve Bitik hafriyatı, ve Karadeniz'de Samsun civarı hafriyatı neticeleri, Kars ve Erzurum havalisinde bulunan kültür bakiyeleri, Friky ve Konya eserleri, Ankara, Mudanya, İzmir, Trakya Hellenistik devri eserlerinin de aynı derecede ehemmiyeti vardır; çünkü bunlar bilgilerimizi kati bir şekilde genişletmiş ve konferansçılar, tarihî ve kültürel bağları iyice tebarüz ettirebilmişlerdir.

Türk arkeolog ve tarihçilerine borçlu olduğumuz bütün bu keşifler Anadolu'yu bize yepyeni bir zaviyeden mütalâa ettirmektedirler. Bu da, bu kongrede olduğundan daha iyi meydana çıkamazdı. Filhakika, son altı yılda yapılan araştırmaların bütün neticeleri-münferit neşriyatın ve konferansların zıddına olarak-kongre âzalarına sunulmuştur.

Kongreye davet edilmek şerefine nail olmuş olan bilginler, Türk Tarih Kurumu'na en samimi teşekkürlerini sunmakta tamamen haklıdırlar.

TÜRKİYE'DE TARİH ARAŞTIRMALARI HAKKINDA ¹

1943 yılının Sonteşrininde Ankara'da Üçüncü Türk Tarih Kongresi toplandı. Bu kongrenin vazifesi, Türk tarih araştırmalarının durumu hakkında hesap vermektir. Bu ilmi kongreye yüzden fazla Türk ve yabancı bilgin iştirak etti. Tarih kongresi, toplantılarını, Türk başşehrinin Üniversitesi, daha doğrusu, oluş kalinde bulunan Üniversitesi manevi ilimler Fakültesinin büyük yeni binasında yaptı. Fakültenin Atatürk bulvarı üzerinde büyük ve modern bir binası vardır ki, üniversite binası olarak her Avrupa şehrine şeref ve süs verecek mahiyettedir. Burada, Atatürk'ün zamanından beri manevi ilimlerin, ve bilhassa tarih araştırmaları ile, henüz genç olan Türkoloji ilminin yeni bir merkezi vücuda gelmiştir. Ve Türk tarihinin araştırılması için hiç bir yer, yeni Türkiye'nin, yenileşme iradesi ve Türk milletinin en eski mazisine bakışını mümkün kılan kaynakların bulunduğu yer kadar uygun değildir. Memleketin yalnız maddi bakımdan kalkımını ve gelişimini, hayat istandardının yükselmesini, devlet mekanizmasının sağlam temellere konmasını düşünmekle iktifa edilmeyip halkın zihni bakımdan yenileşmesi, halk terbiyesi ve Üniversiteler, tiyatro, güzel sanatlar ve kültürün de düşünülmüş olması, Atatürk'ün yenileşme iradesinin bürhanıdır. Bu zihni gelişme işine, İsmet İnönü tarafından, Atatürk'ün anladığı ruh ve manada devam edilmekte, hatta bilhassa tiyatro, opera, musiki, plastik sanatlar alanında yirmi yıl kadar ekilen ilk mahsulü biçilmektedir. Türk milletini Avrupa'nın en iyi Humanizma geleneğine uygun bir şekilde terbiye etmek, İsmet İnönü'nün düşüncesidir.

Milletine kendi tarihini araştırmak hususunda büyük bir hamle veren, Türk mazisini Osmanlı devrinden de çok gerilere ve ilk başlangıçlara kadar araştırmak vazifesini veren bizzat Atatürk olmuştur. Böylece, ilk defa olarak, "Türk milletinin tam bir tarihi,"ni yazmak gibi büyük bir işe başlanmıştır. Bu işe, şimdi, yirmi yıldanberi, yorulmak bilmiyen bir say ile çalışılmaktadır. Umumi tarih araştırması ile türkoloji gibi hususi bir disiplin, bu sahada geniş mikyasta el ele gitmektedir. Bu düşünce sayesinde, Türk

¹ Bu yazı, Alman haberler servisine bağlı gazeteler için yazılmış ve kitap halinde (Berkalp Kitapevi, Ankara 1944) toplanmış makalelerden biridir.

ırkından yahut akraba ırktan büyük kavimleri ve Timur, Cengiz-Han ve Atilâ gibi şahsiyetleri Türk tarihi zaviyesinden mütalaa etmeye muvaffakiyet elvermiştir. Bu görüşle düşünceler Osmanlı tarihinin sınırlarını hayli aşmış ve böylece Türklerin İslâmî devri umumî Türk tarihi çerçevesi içinde bir "epizod,, mesabesine inmiştir. Bununla beraber, bu tarih telâkkisi içine milliyetçi fikirler de katılmış, bu fikirlerin verdiği hamle ile Türk bilginleri, Türk'lerin geçmiş asırlarda yalnız binici, asker ve fatih olmakla kalmayıp, kültürel, medeni ve sosyal başarıları da ortaya attıklarına işaret etmişlerdir. Atatürk, Türk tarihini heyecanla dolu bir şekilde yaşardı, Türk tarih telâkisine temel olan tezleri ortaya koyan, Atatürk olmuştur. Bu tezlere göre Türk'ün mazisini protohistorik çağlara kadar geriye doğru takip etmek mümkündür. Böylece, orta Asya sahası, Türk kavimlerinin anavatanı olmak haysiyetiyle tarihçilerin mütalaa sahası içine girmiş ve Türk ırkından birer millet olduklarına inanılan Eti'lerle Sümer'ler, araştırmaların konuları arasında yer almışlardır.

Türk tarih görüşünün bu yeni tezi galebe çalıp Kemalist Türkiye'nin entelektüel hayatı içinde heyecanlı bir hüsnü kabule mazhar olur olmaz, 2 Temmuz 1932 de Birinci Türk Tarihi Kongresi Ankara'da toplanmıştır. Bu kongrede yeni tez Türk ve ecnebi bilginleri tarafından münakaşa edilmiştir. Bununla Türk tezi aynı zamanda milletlerarası entelektüel âlemi önünde müdafaa ve kabul edilmiş oluyordu. Sonra, bu yoldaki çalışmalara devam edilmiş ve 20 Eylül 1937 de İstanbul'da, Dolmabahçe sarayında ikinci Türk Tarih Kongresini toplamağa imkân hasıl olmuştu. Ankarada Sontesrin 1943 te toplanan son Türk Tarih Kongresinde, bütün bu çalışmalara yeniden, milletler önünde devam edilmiştir. Kongreler, Atatürk'ün aşağı yukarı yirmi yıl kadar önce kurmuş olduğu Türk Tarih Kurumu tarafından tertip olunmaktadır. Bu cemiyet Avrupa üslûbunda ilmi bir devlet akademisi karakterini haizdir; yirmi yıllık hayatı içinde büyük ve verimli bir faaliyet göstermiştir. Türk'lerin, Şarkın ve Asyanın tarihini bir araya toplıyan, içinde, dünyanın her dilinden en mühim kitaplar ve bu arada birtakım pek kıymetli eserler bulunan kırk binden fazla cildi havi kütüphanesi Ankara Üniversitesi binasının bir kanadına yerleşmiş olup, güzel okuma salonile, ziyaretçilere açıktır. Kütüphanede, Atatürk'ün büyük hususi kütüphanesi de bulunmaktadır. Kurum, içinde şim-

diye kadar ilmî bakımdan incelenmemiş milyonlarca vesika bulunan Türk arşivleri ile de meşgul olmaktadır. Kurumun başka bir vazifesi de eski yazı ve eserleri, yeni lâtin harfleriyle vetercümelerle çıkarmaktır. Üçüncü vazifesi de arkeoloji ile meşgul olmaktadır, zira, Türk toprağının altında geçmiş zaman ve kültürlere ait hafrolunmayı bekliyen binlerce eski kalıntılar yatmaktadır. Böylece son sekiz yıl içinde Anadolu'da ve Trakya'da ehemmiyetli ve başarılı kazılar yapılmış, bunlarda klasik İlıkçağa, Eti'lere ve başka devirlere ait buluntular meydana çıkmıştır; bunlar arasında hakikî hazine değerinde şeyler vardır. Türk arkeologlarının, son tarih kongresi münasebetile Ankara'da tertip ettikleri sergide, Ankara'ya pek yakın yerlerde meydana çıkmış prehistorik buluntular görülmüştür. Buluntular arasında en ehemmiyetlilerden ve kıymetlilerden bir ikisini zikredelim: Proto-Eti devrine ait (Millâttan aşağı yukarı 2500 yıl önce) Orta Anadolu'da Alaca Höyükte bulunan kiral mezarının büyük altın hazinesi ; -bu hazine, ihtişam bakımından ancak Mikena altın buluntuları ile mukayese edilebilir-sonra, Roma devrinden kalma, Trakyadan, iyi muhafaza olmuş bir kiral mezarı Türk Tarih Kurumu, Anadolu ve Trakya'nın 21 yerinde mühim kazılar yaptırmış, 66 ilmî eser çıkartmış, 400 adet eski bina plânı çıkartmış ve 11772 eski kitabe toplamıştır.

Bu kadar kısa bir zaman için bu, üstelik de ta baştan başlandığı düşünülürse, muhteşem bir başarıdır.

Genç Türk Tarih ilmine canlı bir millî hamle kuvvet vermekle beraber, o, milletlerarası bilginler huzurunda tezlerini açmıya da hazırdır. Umumî tarih ilmi, artık Türk araştırmacılarının elde ettikleri neticelere karşı bigâne kalamaz ve şu tezi benimsemeğe mecburdur ki, Türk Tarihi, Osmanlı çağı ile olup bitmiş değildir. Ve Avrupa Üniveristelerinde işlenen Türkoloji ilmi, genç "Türk Türkolojisi,"nden şüphesiz birçok ilhamlar alacaktır. Ankara'da merkezi kurulmuş olan bu ilim, bugün şekil almıştır. Yirmi yıllık çalışmaların ilk meyvaları meydandadır, - fakat istikbal da geniş ve zengin bir saha arz ediyor. Cumhurreisi İsmet İnönü, Atatürk'ün başladığı işi bizzat himaye etmektedir.

Dr. Richard Peters

Ankara : Sonkânun 1944